

บทที่ 3

ทวินิยม : กายและจิตวิญญาณปฐมฐานแห่งปรัชญาการศึกษาของเพลโต

1. โลกทัศน์และชีวทัศน์ตามทัศนะของเพลโต

1.1 โลกทัศน์ตามทัศนะของเพลโต

สัจ (being) ตามทัศนะของเพลโต มีอยู่ 2 ระดับ คือ ระดับโลกุตรภาวะ ได้แก่ ภาวะที่เหนือประสาทสัมผัสหรือโลกแห่งแบบ (Form) และระดับโลกียะ ได้แก่ ปรัชญาการณหรือโลกแห่งวัตถุ (appearance) ความจริงเหนือประสาทสัมผัสหรือโลกแห่งแบบ ตามทัศนะของเพลโตนั้น ถือเป็นความจริงแท้หรือความจริงสากล เพราะแบบเป็นสภาวะนามธรรมที่เป็นจริงในตนเอง หรือเป็นภาวะนิรันดร์ ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นอยู่อย่างใดก็เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีการเกิด การดับ ดังนั้นแบบจึงอยู่เหนือการเปลี่ยนแปลง และเป็นสิ่งที่คงอยู่นิรันดร์ หรือเป็นอมตะนั่นเอง แบบเป็นสภาวะที่มีความสมบูรณ์โดยตัวเอง ดังนั้น แบบจึงเป็นความจริงสากลหรือความจริงแท้ ซึ่งแบบตามทัศนะของเพลโตเปรียบได้กับภาวะตามทัศนะของปาร์มินิเดส หากเราพิจารณาแนวความคิดเรื่องแบบ จะเห็นว่า เพลโตได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดเรื่องภาวะของปาร์มินิเดส และแนวความคิดเรื่องมโนภาพของโสเครติส เพราะทั้งสองท่านเชื่อว่า ความจริงสูงสุดหรือความจริงแท้ จะต้องเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นอสังขตธรรม มันเป็นเช่นนั้นตามกฎธรรมชาติ (ตถตา) แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงนั้นถือเป็นปรากฏการณ์

1.1.1 สัจ : โลกแห่งแบบ

แบบ (Form) ตามทัศนะของเพลโตจึงมีสาระสำคัญดังนี้ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2514 : 105-128, พระราชวรมุนี (ประยูร ฐม.มจิต.โต), 2542 : 151-156, ฟื้น ดอกบัว, 2532 : 141-143)

1.) แบบเป็นสิ่งสากล (Universal) กล่าวคือ แบบจะไม่เจาะจงเฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น แบบของม้าก็ไม่ใช่หมายถึงม้าตัวใด แต่หมายถึงม้าทั่วไปนั่นก็คือความเป็นม้า แบบของคนก็เช่นกัน ไม่ได้หมายถึงคนคนนั้น หรือคนคนนี้ แต่หมายถึงคนสากลที่เป็นแบบฉบับของคนทั้งปวง

แบบของดอกไม้ก็ไม่ได้หมายถึงดอกมะลิหรือดอกกุหลาบดอกนั้น แต่หมายถึงดอกไม้สากลที่มีอยู่จริงแยกจากดอกไม้ที่เราพบเห็น ดอกไม้สากลนั้นก็มีความสัมพันธ์ของดอกไม้ครบถ้วนทุกประการ จนเราสามารถใช้เป็นมาตรฐานวัดว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อยู่ตรงหน้าเราว่าเป็นดอกไม้หรือไม่ ถ้าสิ่งที่เราพบเห็นนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับดอกไม้สากล เราก็เรียกสิ่งนั้นว่าดอกไม้ ดังนั้นดอกไม้สากลจึงเป็น “ ต้นฉบับ ” หรือ “ แม่แบบ ” ของดอกไม้เฉพาะหน่วยนาชนิด ความเป็นแบบมาตรฐานนี้เป็นสากลภาวะของแบบ เป็นต้น และเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น ดังนั้น จึงใคร่ขออธิบายเพิ่มเติมให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการสาธิต ตัวอย่างเช่น นายดำ นายแดง และนายเขียวต่างก็เป็นคน นายดำเกิดมามีผิวสีดำ ผมหยิก ตาโต ส่วนนายแดงมีเชื้อสายจีน ดังนั้นจึงมีผิวเหลือง ตาดี และขาเป๋ และนายเขียวเป็นลูกครึ่งไทย-อเมริกัน ซึ่งเป็นคนผิวขาว นัยน์ตาสีฟ้าและรูปร่างสูงใหญ่ ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าทั้งสามคนมีรูปร่าง หรือ ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนก็มีลักษณะร่วมที่เป็นสากลเหมือนกัน คือแบบของความเป็นคนหรือคนสากลนั่นเอง ที่ทำให้เราสามารถรู้ได้ว่าทั้งสามคนนี้เป็นคน ไม่ใช่แมวหรือสิ่งอื่นใด

2.) แบบเป็นสสารัตถะ (Substance) หมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์โดยตัวเอง ซึ่งอยู่เหนือปัจจัยการปรุงแต่งทั้งหลาย โดยมีแบบเป็นปัจจัยทำให้เกิดสิ่งอื่นๆ เช่น ถ้าเรามีความเชื่อแบบอิสลามทั่วๆ ไปว่า พระเจ้าสร้างโลก แต่พระองค์เองเป็นภาวะสูงสุด ไม่มีใครสร้างพระเจ้าขึ้น แต่โลกมีอยู่ได้เพราะพระเจ้า ดังนั้นพระเจ้าจึงมีอยู่ด้วยพระองค์เอง โดยไม่ทรงอาศัยสิ่งใด ฉะนั้น แบบจึงเป็นสสารัตถะหรือสิ่งแท้จริงสูงสุด โดยไม่ขึ้นกับใคร แต่ทุกสิ่งล้วนขึ้นอยู่กับแบบ ดังนั้นแบบจึงเป็นหลักการเบื้องต้นของจักรวาล

3.) แบบมีจำนวนมาก แบบมีมากหลายเหมือนกับสิ่งเฉพาะที่มีหลายชนิด แต่ความหลากหลายของแบบยังมีข้อจำกัดคือ สิ่งเฉพาะชนิดหนึ่งก็มีแบบเพียงหนึ่งเดียว เช่น คนในโลกนี้เป็นสิ่งเฉพาะชนิดหนึ่ง แมวก็เป็นสิ่งเฉพาะอีกชนิดหนึ่ง แต่ถ้านับจำนวนคนทั่วโลกแล้วก็มีมากกว่าห้าพันล้านคน แต่แบบของคนก็มีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น และแมวก็เช่นเดียวกัน คือมีจำนวนมากมาย แต่แมวสากลก็มีเพียงหนึ่งเดียว ฉะนั้น แบบจึงเป็นหนึ่งหรือเอกภาพที่ครอบคลุมความหลากหลายหรือพหุลักษณะหรืออเนกภพภายใต้องค์รวม (holism) นั่นเอง

4.) แบบเป็นสิ่งที่รู้ได้ด้วยเหตุผลหรือปัญญาเท่านั้น เช่น ความดี ความจริง ความยุติธรรม ความกล้าหาญ เป็นต้น แต่สิ่งเฉพาะเราสามารถรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เช่น เราสามารถมองเห็นกุหลาบดอกนั้นดอกนี้ แต่เราไม่สามารถจะมองเห็นแบบสากลของดอกกุหลาบได้ด้วยประสาทสัมผัส ดังนั้นความรู้เกี่ยวกับแบบจึงอยู่เหนือประสาทสัมผัส

5.) แบบเป็นความจริงแบบปรนัย แบบเป็นจริงตามสภาวะหรือวัตถุวิสัย ไม่ใช่ความจริงแบบอัตนัย เพราะแบบมีอยู่ก่อนที่จิตจะค้นพบ ฉะนั้น แบบจึงไม่ใช่สิ่งที่จิตสร้างขึ้น แต่เป็นสิ่งที่จิตค้นพบ ที่สำคัญแบบเป็นความจริง และยังเป็นกลางตามธรรมชาติหรือตามสภาวะภายนอกจิต คือเป็นปรนัย เนื่องจากแบบของคนก็มีเพียงหนึ่งเดียว และถ้าหากแบบถูกสวางนสิทธิ์ โดยอยู่ในความคิดของคนเพียงคนเดียวแล้ว คนอื่นๆจะค้นพบแบบของคนได้อย่างไร ดังนั้นแบบของคนจะต้องไม่ขึ้นอยู่กับความคิดของคนใดคนหนึ่ง โดยจะต้องมีอยู่อย่างอิสระภายนอกจิตทั้งปวง ซึ่งจิตของคนแต่ละคนจะสามารถเข้าถึงหรือค้นพบแบบได้ตรงกัน

6.) แบบเป็นสิ่งที่ไม่กินที่และไม่ขึ้นกับเวลา แบบไม่ใช่สสาร ดังนั้นจึงไม่มีรูปร่าง ไม่มีตัวตน แต่สสารเป็นสิ่งกินที่ที่เราจึงสามารถระบุตำแหน่งที่ตั้งของสสารได้ แต่แบบไม่ใช่สสาร ดังนั้นจึงไม่กินที่ และแบบก็ไม่ต้องการตำแหน่งที่ตั้ง ดังนั้นจึงอยู่แยกจากสิ่งเฉพาะ เช่น แบบของคนก็อยู่แยกต่างหากจากคนทั้งโลก แต่แบบจะรวมกลุ่มกันอยู่อย่างเป็นระบบในโลกรูปแบบ และนอกจากจะไม่กินที่แล้ว แบบก็ยังไม่ขึ้นกับเวลาและเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาอีกด้วย เช่น คนแต่ละคนเป็นสิ่งเฉพาะที่มีอายุและวัย ฉะนั้นคนเราก็ต้องผ่านวัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยกลางคน วัยชราแล้วตาย แต่คนสากลในโลกแห่งแบบนี้ไม่มีเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้นหรือเลวลง แบบจึงมีความสมบูรณ์พร้อมในตัวเอง

แบบตามทัศนะของเพลโตจึงมีทั้งแบบที่เป็นรูปธรรม เช่น ม้า คน ต้นไม้ ดวงดาว แม่น้ำ เป็นต้น และแบบที่เป็นนามธรรมทั้งหลาย เช่น แบบแห่งคุณธรรมทั้งหลาย มีความขาว ความหนัก ความหวาน เป็นต้น แบบแห่งศีลธรรมก็มีแบบแห่งความยุติธรรม ความดี ความงาม เป็นต้น หรือแม้แต่แบบแห่งผลิตผลที่คนสร้างขึ้น เช่น โต๊ะ ตู้ เตียง เสื้อผ้า เพราะฉะนั้น แบบจึงมีมากมาย และแต่ละแบบก็มีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับต่ำไปสู่ระดับสูง ระดับยิ่งสูงขึ้นก็จะมีแบบน้อยลงตามลำดับ แบบระดับสูงถึงแม้ว่าจะมีน้อย แต่ก็ยังสามารถครอบคลุมถึงแบบที่ต่ำกว่าได้ทั้งหมด เช่น แบบสีแดง แบบสีขาว และแบบสีอื่นๆ อีก แบบสีต่างๆ เหล่านี้ เมื่อถึงระดับสูงก็จะมีเพียงแบบเดียวเท่านั้น คือ แบบสี รสชาติก็เช่นกัน มีรสชาติต่างๆ มากมาย แต่ก็รวมลงในแบบเดียว คือ แบบของรสชาติ แบบอื่นก็เช่นเดียวกันก็จะลดตัวรวมลงในแบบที่ใหญ่กว่าจนถึงแบบสุดท้าย ซึ่งเป็นแบบสูงสุด ประณีตที่สุด สมบูรณ์ที่สุด และมีเพียงหนึ่งนั่นก็คือ แบบดี (Idea of the good) ซึ่งเป็นแบบสากลครอบคลุมทุกแบบ (สติต วงศ์สวรรค์, 2540 : 52)

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุป แบบ (Form) ตามทัศนะของเพลโต จึงมีลักษณะเป็นนามธรรมหรือเป็นบรมธรรมที่เป็นบรมสัจ ซึ่งมีอยู่จริงได้ด้วยตัวเอง โดยเป็นเอกภพคือแม่แบบของสิ่งเฉพาะทั้งหลายทั้งปวงที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นโลกแห่งแบบของเพลโต จึงเป็นมุมมองหรือโลกทัศน์ ซึ่งหมายถึงอนันตภาวะที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม โดยมีอธิบายว่ารูปธรรมเป็นปรากฏการณ์ (appearance) ที่สะท้อนสัจภาวะหรือความจริงสากลของนามธรรม (reality) ทั้งนี้เพลโตยังเห็นว่า ถึงแม้แบบจะเป็นความจริงสากล ซึ่งมีอยู่จริงในโลกแห่งแบบก็ตาม แต่เราก็สามารถที่จะเข้าใจหรือค้นพบโลกแห่งแบบได้ด้วยการใช้เหตุผลหรือปัญญา แต่ด้วยโลกแห่งแบบเป็นโลกที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส ดังนั้นเราจึงไม่สามารถจะรับรู้แบบได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายได้ ดังจะเห็นได้จากที่เพลโตได้กล่าวไว้ในผลงานของเขาเรื่องเฟโด ดังนี้

“ ท่านเคยใช้อายตนะอย่างอื่นเข้าถึงสิ่งเหล่านั้นบ้างไหม ข้าพเจ้ามิได้หมายจำเพาะถึงสิ่งเหล่านี้ หากรวมถึงความใหญ่ยิ่งอันสูงสุด สุขภาพอันดีที่สุด กำลังอันมหาศาลที่สุด และความสำคัญกับความจริงของทุกสิ่งทุกอย่าง สภาวะที่แท้จริงของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ท่านเคยรับรู้ได้ด้วยส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายหรือไม่ หรือว่าการรู้ถึงสภาวะที่แท้ของสิ่งเหล่านั้นย่อมต้องอาศัยปัญญา ความคิดพินิจพิจารณาไตร่ตรองในเรื่องนี้มาแล้วอย่างรอบคอบ ย่อมเป็นเช่นนั้น และการจะรู้ได้อย่างแท้จริงในเรื่องเหล่านี้ บุคคลย่อมอาศัยจิตอย่างเดียว จะเอาจักขุประสาทมาช่วยคิด หรือจะนำเอาอายตนะอย่างอื่นมาช่วยหาได้ไม่ บุคคลผู้ประสงค์จะค้นหาเนื้อแท้แลความบริสุทธิ์แห่งสัจจะ ย่อมต้องใช้จิตอันบริสุทธิ์ ปราศจากการผสมปนเปกับสิ่งอื่นๆ ตัดตนเองออกจากจักขุประสาท จากโสตประสาท และประสาทอื่นๆ ของร่างกาย ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะบัณฑิตย่อมถือว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมขัดขวางจิตมิให้เข้าถึงวิชาและสัจจะ ”

(เพลโต, อ้างถึงใน ส.ศิริรักษ์, 2534 : 15-16)

วาทกรรมดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าประสาทสัมผัส เป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ไม่สามารถค้นพบความจริงสากลได้ ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องยึดมั่นในจิตโดยใช้เหตุผลหรือปัญญาในการค้นหาความรู้ ซึ่งคนโดยทั่วไปมักจะคิดว่าสิ่งที่พบเห็นอยู่ในชีวิตประจำวันนั้น เป็นความจริงแท้ แต่แท้ที่จริงแล้วสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เราได้รับรู้โดยประสาทสัมผัสทั้งห้า นั้น เป็นสิ่งที่ลอกเลียนแบบมาจากแบบที่อยู่ในโลกแห่งแบบทั้งสิ้น ฉะนั้นโลกแห่งวัตถุหรือโลกแห่งปรากฏการณ์ที่เราอาศัยอยู่นี้ จึงเป็นเพียงเงาและเป็นจริงเพียงครั้งเดียวเท่านั้น (ซัวตั้น อดัฒน์, ม.ป.ป. : 60) ทั้งนี้เพลโตเรียกสรรพสิ่งที่อยู่ในโลกแห่งปรากฏการณ์นี้ว่า “ สิ่งเฉพาะ ” (particulars)

1.1.2 สัต : โลกแห่งวัตถุหรือปรากฏการณ์

สัตหรือความจริงระดับปรากฏการณ์ เป็นโลกแห่งวัตถุซึ่งถอดแบบหรือเป็นภาพพิมพ์ฉบับถ่ายสำเนา (copy print) ของ “ แบบ ” สรรพสิ่งที่เล็กและใหญ่ ละเอียดและหยาบล้วนขึ้นอยู่กับกาลและเทศะและปัจจัยหรือเงื่อนไขอื่น ๆ (categories) ดังนั้นโลกแห่งวัตถุจึงเป็น “ สิ่งเฉพาะ ” (particulars) เท่านั้น

สิ่งเฉพาะตามทัศนะของเพลโตนั้น หมายถึง สิ่งที่ปรากฏออกมาให้เราได้รับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงรวมทั้งไม่คงทนถาวร และไม่เป็นสากล ดังเช่น นายค่านายแดงและนายเขียว เป็นสิ่งเฉพาะที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงจากวัยทารกไปสู่วัยเด็ก และไปสู่วัยผู้ใหญ่ตลอดจนวัยชราตามลำดับ ซึ่งการที่นายค่านายแดงก็ไม่ได้ทำให้ความเป็นคนสากลตายตามนายค่านายแดงไปด้วย หรือถ้านายแดงและนายเขียวตายไปด้วยก็ไม่ได้ทำให้แบบแห่งความเป็นคนตายหายไปพร้อมกับนายค่านายแดงหรือนายเขียว ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะไปด้วย สิ่งเฉพาะอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าจะเสื่อมสลายหรือแปรสภาพไป แต่แบบของสิ่งเฉพาะเหล่านั้นก็จะยังคงมีอยู่ตลอดไปในโลกแห่งแบบ แต่คนโดยทั่วไป ไปมักจะไม่ว่าสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เราได้รับรู้กันจากการเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น และการรับรส ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่จริงแท้ แต่เป็นเพียงปรากฏการณ์เท่านั้น ดังที่เพลโตได้เสนอนิทานเรื่องถ้ำกำบังปัญญา (The Cave) ในผลงานเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 7 นิทานเรื่องนี้มีเนื้อเรื่องสามารถสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

“ มีนักโทษหลายถูกขังอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่ง มาตั้งแต่ยังเล็กๆ พวกเขาถูกบังคับให้นั่งหันหน้าเข้าหาผนังถ้ำซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับปากถ้ำ อีกทั้งยังถูกล่ามโซ่ที่คอและขา บริเวณด้านหลังนักโทษเหล่านั้นก็จะมีแสงสว่างจากภายนอกสาดเข้ามาเล็กน้อยและมีกองไฟลุกอยู่ใกล้ปากถ้ำ แสงไฟแผ่ออกไปจับที่ผนังถ้ำ ด้านหน้านักโทษ และในบริเวณระหว่างด้านหลังนักโทษกับกองไฟ ก็มีคนกลุ่มหนึ่งเดินไปมาพร้อมกับถือภาชนะ รูปปั้นหุ่นจำลองของสัตว์ต่างๆ เขาของคนเดินถือของในมือก็ไปทาบอยู่ที่ผนังถ้ำด้านหน้านักโทษ พวกนักโทษเหล่านี้เห็นเพียงเงาที่ผนังถ้ำ แต่ไม่สามารถจะเหลียวมาดูที่มาของเขา เขาจึงคิดว่า เงานั้นเป็นเป็นความจริงในตัวเอง ไม่คิดว่ามันเป็นเพียงแคเงา ต่อมามีนักโทษคนหนึ่งถูกปลดปล่อยจากพันธนาการ เขาสามารถหันกลับไปด้านหลังและมองเห็นกลุ่มคนที่เป็นที่มาของเขาบนผนังถ้ำ ก็เห็นคนกับเงาบนผนังถ้ำเคลื่อนไหวไปมาพร้อมกัน จึงสรุปตามความเคยชินว่าสิ่งที่เขาพบมาใหม่เป็นภาพลวงตา สิ่งที่ปรากฏบนผนังถ้ำเป็นของจริง ต่อเมื่อมีคนมาอธิบายจึงจะเข้าใจว่าตนเองหลงผิดอยู่นาน เมื่อเขาเดินออกจากปากถ้ำไปสู่โลกภายนอก ได้เห็นคน สัตว์ สิ่งของ พระอาทิตย์ เขาจึงได้รู้จักโลกดีขึ้นกว่าเดิม ”

(เพลโต, อ้างถึงใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2523 : 271-274)

จากนิทานดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่ามนุษย์ถ้ำก็เปรียบได้กับคนโดยทั่วไป ที่เห็นว่าสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เรารับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสทั้งห้าโดยตรง และสิ่งที่เราพบเห็นอยู่ในชีวิตประจำวันนั้นเป็นความจริง ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วเป็นเพียงแคเงาเท่านั้น ดังนั้นการรับรู้ทางประสบการณ์โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ตามทัศนะของเพลโตจึงไม่ถือว่าเป็นการรับรู้ความจริงแท้หรือรับรู้แบบ แต่เป็นเพียงการรับรู้ปรากฏการณ์เท่านั้น ดังนั้นปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงเปรียบเสมือนถ้ำที่กำลังความจริงแท้หรือสัจธรรม แต่ความรู้เกี่ยวกับแบบนั้นเป็นการรับรู้ที่เหนือประสบการณ์ ซึ่งจะต้องรู้และเข้าใจโดยเหตุผลหรือปัญญา ดังที่ได้ปรากฏในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 7 ว่า

โสเครติส : โลกคนที่รัก ภาพนี้แหละที่ต้องนำมาใช้กับสิ่งที่
 พูดยมาแล้วทั้งหมด ที่ตั้งของคุณเทียบได้กับโลกที่
 เห็นได้ด้วยจักขุประสาท แสงจากกองไฟในที่นั้น
 เทียบได้กับอำนาจของดวงอาทิตย์ และถ้าท่านถือว่
 การขึ้นมาข้างบนและรู้เห็นสิ่งต่างๆข้างบนก็คือการ
 ที่วิญญาณได้ขึ้นไปหาโลกของปัญญา ท่านก็เข้าใจ
 ความคิดของข้าพเจ้าไม่ผิดหรอก เพราะท่านก็อยาก
 ได้ยินเช่นนั้นอยู่แล้ว เทพเจ้าท่านก็รู้ว่าจริงหรือไม่
 แต่ที่ข้าพเจ้าฝันเห็นก็คือสิ่งที่ข้าพเจ้าจะเห็นเป็นลิ่ง
 สุดท้าย และเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก ในโลกของลิ่งที่เรา
 จะรู้ได้ก็คือแบบความคิด และเมื่อเห็นแล้วก็ต้องสรุป
 ว่าลิ่งนี้คือที่มาของลิ่งทั้งปวงที่ถูกต้องและงาม โดย
 ให้แสงสว่างและต้นกำเนิดแห่งแสงสว่างแก่โลกที่
 เห็นได้ด้วยตา รวมทั้งเป็นที่มาของความจริง และ
 เหตุผลในโลกที่รู้ได้ด้วยปัญญา ใครก็ตามที่จะ
 กระทำการอย่างฉลาดทั้งในที่ลับและที่แจ้งจะต้อง
 เห็นลิ่งนี้”

(Plato, 1984 : 389)

แนวคิดดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าถ้ามนุษย์เราสามารถให้เหตุผลหรือปัญญาเข้าสู่
 โลกแห่งแบบได้แล้ว มนุษย์ก็จะสามารถที่จะเห็นแม่แบบหรือบ่อเกิดแห่งสรรพลิ่งทั้งหลายทั้งที่อยู่
 ในโลกแห่งปรากฏการณ์และโลกแห่งแบบได้ แม่แบบดังกล่าวนี้ก็คือแบบแห่งความคิด เป็นภาวะ
 และแก่นแท้ของลิ่งทั้งปวง ซึ่งเปรียบได้กับพระเจ้า (พระราชวรมุณี (ประยูร ฐม มจิต โต), 2542
 :156) ในทำนองเดียวกัน เบอ์ทรันด์ รัสเซลได้กล่าวถึง ความคิดในปรัชญาของเพลโตว่าเป็นลิ่งที่มี
 ลักษณะเฉพาะ วิทยาศาสตร์และความจริงนั้นก็เหมือนกันกับความคิด แต่ความคิดเป็นลิ่งที่อยู่เหนือ
 อำนาจและเกียรติยศ ซึ่งเป็นแนวคิดที่นำไปสู่จุดสิ้นสุดของโลกแห่งปัญญา ในการรับรู้ความคิดอัน
 สมบูรณ์ (Russell, 1993 : 141) อย่างไรก็ตามการจะเข้าสู่โลกแห่งแบบไม่ใช่ลิ่งที่ทำได้ง่าย แต่จะ
 ต้องอาศัยการศึกษาเพื่อที่จะเข้าสู่ความจริง เพราะมนุษย์ไม่ได้มีจิตส่วนที่ใช้คิดหาเหตุผลเท่านั้นแต่

มนุษย์ยังมีส่วนที่เป็นค้นหาและความรู้สึกอีกด้วยจึงทำให้มนุษย์ยังหลงอยู่กับประสาทสัมผัสว่าเป็นสิ่งที่จริงแท้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

โดยสรุป สัตว์ในระดับโลกแห่งวัตถุหรือปรากฏการณ์นี้ ตามทัศนะของเพลโตเป็นเพียงภาพพิมพ์ถ่ายสำเนาของ "แบบ" เท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นโลกแห่งวัตถุหรือปรากฏการณ์ที่เราสามารถรู้เข้าใจโดย ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งหมายถึงสากลพิภพหรือสากลจักรวาล (cosmology) ทุกระดับทั้งจุลภาคและมหภาค ซึ่งมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่ง หรือส่วนย่อยของเอกภพนี้

ทวินิยมโดยนัยนี้จึงหมายถึงสภาวะทั้ง 2 ระดับ คือ สัตว์ระดับโลกุตตระ ได้แก่ โลกแห่ง-แบบ และสัตว์ระดับโลกียะ ได้แก่ โลกแห่งวัตถุหรือปรากฏการณ์ สัตว์ทั้ง 2 ระดับนี้ เป็นปฐมฐานการแบ่งแยกระดับของสติปัญญาหรือระดับของเหตุผล เพื่อยกระดับจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้นจากอำนาจขั้นต่ำ มุ่งสู่ความจริงที่ควรแสวงหาได้ด้วยปัญญา และด้วยแนวคิดดังนี้จึงทำให้เพลโตเชื่อว่าการฝึกฝนจิตวิญญาณ โดยใช้การศึกษาเป็นมาตรฐาน และสามารถสร้างบุคคลที่พึงประสงค์ให้แก่สังคมได้

1.2 ชีวิตทัศน์ตามทัศนะของเพลโต

เพลโตเชื่อว่า ธรรมชาติของมนุษย์เป็นทวิลักษณ์ คือมีองค์ประกอบสองอย่างคือ กาย (body) กับจิต (Mind) หรือวิญญาณ (Soul) กายคือลักษณะทางกายภาพ มีลักษณะเป็นสสารและพลังงานแบ่งออกเป็นกายวิภาค (anatomy) และสรีรวิทยา (physiology) ร่างกายคนจะประกอบไปด้วยระบบต่างๆ ได้แก่ ระบบการไหลเวียนของเลือดและน้ำเหลือง การย่อยอาหาร ต่อมไร้ท่อ การขับถ่าย การห่อหุ้มร่างกาย การเคลื่อนไหว ประสาท การสืบพันธุ์ และระบบการหายใจ แต่ละระบบประกอบด้วย อวัยวะที่เกี่ยวข้องมากมาย ซึ่งทำหน้าที่สำคัญๆร่วมกัน เช่นระบบประสาทที่มีสมองไขสันหลัง เส้นประสาท และอวัยวะรับการสัมผัสต่างๆ อวัยวะแต่ละอย่างก็ประกอบด้วยกลุ่มเนื้อเยื่อเยื่อหรือกลุ่มเซลล์หลายชนิดที่ร่วมกันทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ได้แก่ เนื้อเยื่อบุผิว กล้ามเนื้อ ประสาท เลือด และเนื้อเยื่อยึดเหนี่ยว ทั้งนี้โดยมีเซลล์ชนิดต่างๆ เป็นหน่วยชีวิตที่เล็กที่สุดซึ่งประกอบด้วยเซลล์บุผิว เซลล์ประสาท เซลล์กล้ามเนื้อเรียบ เซลล์กระดูก รวมทั้งเซลล์เม็ดเลือดขาวหรือแดงที่มีหน้าที่แตกต่างกัน และถ้าเราลองแยกย่อยอวัยวะต่างๆ เหล่านี้ของร่างกายลงไปจะเห็นว่าร่างกายจะประกอบไปด้วยแร่ธาตุต่างๆ มากมาย ถ้าเราลองแยกย่อยแร่ธาตุต่างๆ ลงไปอีกก็จะได้อนุภาคเล็กๆ เช่น โปรตอน อิเล็กตรอน ซึ่งมีเหมือนกันทั้งในทั้งในคน สัตว์ หรือแม้แต่ก้อนหิน

(วิทย์ วิศทเวทย์, 2533 : 56) อรรถาธิบายดังสะท้อนทัศนะของเพลโตเกี่ยวกับเรื่องกาย ซึ่งประกอบขึ้นจากการผสมผสานกันของธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ดังปรากฏอยู่ในผลงานของท่านเรื่องเฟโด มีนัยดังนี้

ลิมีอัส : ตรงนี้สมมติว่ามีใครใช้เหตุผลของท่านเกี่ยวกับความผสมผสานของเสียงและพิน เขาย่อมกล่าวได้มิใช่หรือว่าเสียงอันผสมผสานนั้นเห็นไม่ได้ ไม่มีตัวตนสมบูรณ์ คุณเสียงสวรรค์ คงสภาพอยู่เพราะพินอันดีดดีแล้ว ส่วนคันพินก็ดี สายพินก็ดี ล้วนเป็นสสารเป็นวัตถุปรุงแต่งขึ้นจากส่วนต่างๆ ของโลก คุณเดียวกับสิ่งที่แตกดับได้ เมื่อเราหักคันพินเสีย ตัดหรือดึงสายพินออกเสีย ถ้าจะถืออุปมาตามเหตุผลของท่านแล้วไซ้ เสียงอันกลมกลืนของท่านยังคงอยู่ ไม่สูญสิ้นไป แต่แท้ที่จริงนั้น เขาย่อมเถียงได้ว่า จะคิดได้อย่างไรถึงพินที่ไม่มีสาย หรือสายขาด อันจะก่อให้เกิดเสียงอันผสมผสานกลมกลืน ก็ในเมื่ออย่างหนึ่งเป็นของสวรรค์อันอมตะ ถึงกันไม้กับสายพินจะพู่เปื่อยไป ก็น่าจะยังคงมีเสียงอันผสมผสานกันอยู่ โสเครติส เมื่อพูดถึงจิต ความคิดเช่นนี้ต้องปรากฏแก่ใจท่านแน่ กล่าวคือ กายย่อมประกอบไปด้วยธาตุ ไฟ น้ำ ดิน ลม เมื่อผสมผสานกันได้ก็เกิดมีจิตขึ้น แต่เมื่อสายพินแห่งร่างกายตึงเกินไปหรือหย่อนเกินไป เพราะเชื้อโรคหรือบาดเจ็บก็ตามทั้งๆ ที่จิตเป็นส่วนของสวรรค์ ก็ย่อมคุณเดียวกับความผสมกลมกลืนอื่นๆ เช่นดนตรีและศิลปกรรม กล่าวคือ ต้องสลายไปด้วยในทันที แม้ว่ารูปกายจะยังคงอยู่นานพอสมควรจนค่อยๆ เปื่อยเน่าไปหรือเอาเผาไฟทำลายเสีย ถ้ามีใครมาได้แย้งเช่นนี้ ว่าจิตเป็นส่วนอันผสมผสานของกาย เมื่อตายก็ต้องสูญ เราจะตอบเขาอย่างไร (เพลโต, อ้างถึงใน ศ. ศิวรักษ์, 2534 : 48)

กายจึงมีความเป็นไปภายใต้กฎเกณฑ์ทางเคมี และฟิสิกส์ เช่นเดียวกับสสารวัตถุอื่น สามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่มีความแน่นอนต้องอาศัยสิ่งอื่นมากำหนดให้เป็นไป มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น เปลี่ยนจากวัยทารก ไปสู่วัยเด็ก เข้าสู่ วัยผู้ใหญ่และวัยชรา มีการเกิด การตาย ร่างกายจึงมีความเปลี่ยนแปลง ถ้าเราลองสังเกตรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณก็จะเห็นว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัย เมื่อตอนสาว ๆ ผิวพรรณเราจะเปล่งปลั่ง เต่งตึง แต่เมื่อใดที่เข้าสู่วัยชราแล้ว ผิวพรรณจะหมองคล้ำ เหี่ยวยุบ รูปร่างผอมก็อ้วนได้ อ้วนก็สามารถเปลี่ยนมาผอมได้ อีกทั้งเมื่อตายไปนานเข้าร่างกายก็เน่าเปื่อยอีกด้วย ฉะนั้น ร่างกายจึงไม่มีความแน่นอนในตัวเอง เพราะร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จึงไม่เป็นความจริงแท้ กายของคนเราจึงมีหน้าที่ไม่แตกต่างไปจากที่สัตว์อื่นๆ มี ดังนั้น จึงไม่ควรยึดถือว่ากายเป็นสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ เพราะเพลโตเชื่อว่า สภาวะที่แท้จริงจะต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่สามารถจะรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสทั้งห้า แต่กายนั้น สามารถที่จะรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังสามารถแตกสลายได้อีกด้วย (เพลโต, อ้างถึงใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2534 :40) กายจึงเป็นเพียงความจริงระดับปรากฏการณ์เท่านั้น ส่วนสิ่งไม่เปลี่ยนแปลงก็คือจิต

เพลโตเชื่อว่า มนุษย์และสัตว์มีจิตหรือวิญญาณซึ่งเป็นอัสสารที่เป็นอิสระจากกาย จิตเป็นส่วนที่คอยชี้นำกาย สั่งให้กายกระทำการต่างๆ และทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสสารวัตถุ จิตทำให้มนุษย์และสัตว์มีชีวิตมีความรู้สึกนึกคิด มีอารมณ์ และเรียนรู้สิ่งต่างๆ แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์กับสัตว์แตกต่างกันก็คือ มนุษย์มีความสามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผล มนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ เหตุผลทำให้มนุษย์มีปัญญา และทำให้มนุษย์เข้าถึงสัจจะและความดีงามได้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์มีฐานะสูงกว่าสรรพสิ่งในโลกนี้ จิตจึงเป็นส่วนที่สำคัญกว่าร่างกาย ซึ่งเพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่องเฟโด ดังนี้

- โสเครตีส : ข้าพเจ้าคิดว่าใครก็ตาม ที่เข้าใจข้อโต้แย้งของท่าน
ย่อมเห็นได้ชัดว่า จิตอยู่ในประเภทที่ไม่เปลี่ยนแปลง
เว้นแต่บุคคลจำพวกที่โง่ที่สุดเท่านั้นที่คัดค้านเรื่องนี้
- ซีบีส : และร่างกายก็อยู่ในปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลง
- โสเครตีส : ใช่
- ซีบีส : ขอให้พิจารณาเรื่องนี้ดูอีกทางหนึ่ง คือ เมื่อจิตและกาย

- รวมกัน ธรรมชาติย่อมบังคับให้จิตปกครองดูแลให้ร่างกายเชื่อฟัง รับในสองหน้าที่ อย่างไหนใกล้เทพอย่างไหนใกล้มนุษย์ เทพย่อมออกคำสั่งและปกครองมนุษย์ ให้อยู่ได้บังคับบัญชาเป็นข้าคอยรับใช้มิใช่หรือ
- โตเครติส : ใช่
- ซีบีส : จิตเหมือนไปทางไหนเล่า
- โตเครติส : จิตเหมือนไปทางเทพ ร่างกายไปทางมนุษย์ ไม่จำเป็นต้องสงสัยเลยคิดคุณะ ซีบีส เท่าที่พูดมาแล้วทั้งหมดนั้นจะสรุปได้ไหมว่า จิตเหมือนไปทางเทพ ทางอมตะทางปัญญา หนึ่งเดียวอันแตกแยกมิได้ ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนกายนั้นเหมือนไปทางมนุษย์ อันต้องตาย ขาดปัญญารวมขึ้นจากส่วนประกอบ ย่อมแตกสลายลงได้ และเปลี่ยนแปลงได้.....
- (เพลโต, อ้างถึงใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2534 : 39-40)

ตามทัศนะของเพลโต จิตซึ่งเป็นออสสารนี้เป็นธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ และเป็นอมตะสามารถรู้จักสิ่งที่เป็นอมตะด้วยกัน เช่น สัจจะ และคุณธรรม จิตไม่มีตัวตนให้มองเห็นหรือจับต้องได้ แต่ก็จริงไม่แตกสลายไปพร้อมกับความดับสูญของร่างกาย (รัตนา ดันบุญเด็ก, ม.ป.ป. : 90-91) เพลโตเชื่อว่ามนุษย์ประกอบไปด้วยจิต 3 ภาค คือ ภาคค้นหา ภาคน้ำใจ และภาคเหตุผล ดังที่เพลโตได้อธิบายในผลงานของเขาเรื่อง *The Republic* (อุดมรัฐ) เล่มที่ 4 พอสรุปได้ดังนี้

“ จิตมีทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่เลว ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ภาค คือ ภาคเหตุผล ภาคน้ำใจ ภาคค้นหาซึ่งทั้ง 3 ภาคนี้ก็มีธรรมชาติที่แตกต่างกัน ภาคค้นหา มีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด เหมือนค้นหาต้องการดื่ม ไม่เพียงแต่น้ำเท่านั้น ยังต้องการน้ำที่สะอาด เมื่อได้น้ำดื่มที่สะอาดอาจจะยังไม่พอ ยังต้องการน้ำเย็น น้ำร้อนต่อไป อีกไม่สิ้นสุดหรือเปรียบเหมือนการกระหาย เมื่อได้ดื่มแล้วก็หมดความต้องการ แต่บางคนแม้มีความกระหายต้องการดื่ม แต่ก็ยังไม่ยอมดื่ม มีการขัดแย้งในการกระทำ และมีส่วนหนึ่งในจิตที่เป็นตัวคอย

ห้าม นั่นก็คือภาคเหตุผล สำหรับภาคน้ำใจแตกต่างไปจากตัณหา เป็นหลักการที่ทำให้รู้จักโกรธ โดยโสเครติสได้เปรียบเทียบกับเรื่องเล่า ที่ว่ามีผู้ชายคนหนึ่ง ชื่อ เลออนติอุส (Leontius) ได้เดินทางไปจากปิเรอัส (Piraeus) ไปตามกำแพงทางเหนือ ก็เห็นศพนอนอยู่ที่ตะแลงแกง เขาเกิดความรู้สึกอยากจะดูศพนั้นมาก แต่ก็รู้สึกขะเขย่งจึงหันหน้าหนี แต่ด้วยความปรารถนาอันรุนแรงบีบบังคับ เขาก็หันกลับไปดูศพอย่างไม่กระพริบตา แล้วสบตาตัวเอง จะเห็นว่าบางครั้งความโกรธก็ต่อสู้กับตัณหา และบ่อยครั้งที่ตัณหาก็กังคับให้เราทำสิ่งที่ทำให้เราต้องโกรธตัวเอง หลักแห่งน้ำใจจะเป็นตัวยืนอยู่ข้างเหตุผล เพราะถ้าเมื่อใดเขายึดเอาตัณหาเป็นนายเขาก็จะโกรธตัวเอง เพราะไม่เชื่อฟังส่วนที่เป็นเหตุผล นี่เป็นหลักการโดยธรรมชาติ ภาคเหตุผลเปรียบเหมือนเป็นผู้ปกครองคอยวางแผนแทนภาคอื่นๆ ของจิต ”

(Plato, 1984 : 338-354)

เพลโตเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลมาจากภายใน (จิต) จิตของมนุษย์ทุกคนมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ

ภาคตัณหา เป็นภาคที่แสดงออกถึงความปรารถนาและความต้องการ ความสุขทางกายหรือโลกียสุข เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากสมรรถภาพของจิตภาคตัณหา เพลโตเชื่อว่าผู้ใดที่ปล่อยให้อำนาจเหนือภาคอื่นๆ ก็จะเป็นผู้ที่หลงอยู่ใน โลกียสุข มุ่งแต่แสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวย ไม่สนใจในสิ่งประเทืองปัญญาหรือแสวงหาคุณค่าแห่งความดีงามหรือความจริง

ภาคน้ำใจ เป็นภาคที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ไม่เกี่ยวกับความต้องการทางด้านร่างกาย เช่น ความรัก ความโกรธ เกียรติยศ เป็นต้น เพลโตเชื่อว่าผู้ที่มีภาคน้ำใจเป็นใหญ่กว่าภาคอื่น ถึงแม้ว่าจะยังต้องการความสุขทางโลกอยู่ ความสุขของเขาไม่ได้อยู่ที่การได้ทำตามความต้องการ แต่คนเหล่านี้เต็มใจที่จะแสดงน้ำใจ เช่น แสดงความกล้าหาญ ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีสาเหตุทางวัตถุ แต่จะเป็นคนที่ตระหนักถึงคุณค่าของการกระทำ หรือเห็นว่าการกระทำนี้มีคุณค่าและควรปฏิบัติ

ภาคเหตุผล เป็นภาคที่เกี่ยวกับความสามารถในการคิดไตร่ตรองและเข้าใจอย่างมีเหตุผล เพลโตเชื่อว่า ผู้ที่มีภาคเหตุผลเป็นใหญ่จะเป็นคนที่มุ่งค้นหาความรู้ ความจริง และพอใจกับการ

แสวงหาปัญญา เหตุผลเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ เป็นลักษณะที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ และสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ และด้วยจิตภาคเหตุผลทำให้มนุษย์สามารถใช้ปัญญาเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม หรือโลกแห่งแบบได้

สองภาคแรกกล่าวคือภาคค้นหาและภาคน้ำใจจัดเป็นภาคแห่งความรู้ที่ขาดสติปัญญา อาจจะเรียกว่า เป็นภาคอวิชชา (The Irrational) ส่วนภาคสุดท้ายคือภาคเหตุผล จัดเป็นภาคปัญญา (The Rational) เมื่อพิจารณาจากกระบวนการทัศนทางการศึกษาจะพบว่า จะต้องมีการพัฒนาภาคอวิชชาให้เกิดให้มีภาคปัญญา โดยกระบวนการทางการศึกษา ซึ่งเป็นจุดประสงค์สูงสุดของเพลโต และนำไปสู่การสร้างมโนภาพของรัฐในอุดมคติขึ้นมาในอีกทางหนึ่ง

มนุษย์แต่ละคนก็จะมีส่วนของจิตแต่ละภาคในตัวแตกต่างกัน จึงทำให้การกระทำ พฤติกรรม บุคลิกภาพ รวมทั้งอุปนิสัยใจคอของมนุษย์แตกต่างกันไปตามแต่จิตภาคใดจะมีอำนาจมากที่สุดในตัวผู้นั้น คือ คนที่มีจิตภาคค้นหาเป็นใหญ่ก็จะเป็นคนที่สนใจในทรัพย์สินเงินทอง ความร่ำรวย ตลอดจนเป็นคนที่มุ่งปรนเปรอความสุขทางกายต่างๆ ส่วนคนที่มีจิตภาคน้ำใจเป็นใหญ่ ก็จะเป็นคนที่รักในชื่อเสียงเกียรติยศ การต่อสู้ผจญภัยต่างๆ และคนประเภทสุดท้าย ก็คือคนที่มีจิตภาคเหตุผลเป็นใหญ่ คนพวกนี้จะเป็นคนที่ใช้ปัญญาเป็นเครื่องที่ชี้นำความประพฤติ ทำให้เป็นคนที่น่าสนใจแสวงหาความจริงเกี่ยวกับสิ่งสมบูรณ์ต่างๆ ไม่สนใจความสุขทางกาย และชื่อเสียงเกียรติยศ

เพลโตเชื่อว่าถ้ามนุษย์มีจิตภาคเหตุผลเป็นภาคที่คอยควบคุมหรือชี้นำจิตภาคอื่นๆ แล้ว จิตของมนุษย์ก็จะอยู่ในสภาวะที่กลมกลืนกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์ประกอบด้วยกายกับจิต เราจึงควรให้โอกาสจิตภาคค้นหาได้แสวงหาความพึงพอใจแก่ร่างกายในจิตที่พอประมาณ เปิดโอกาสให้จิตภาคน้ำใจได้มีความรักหรือแสดงอารมณ์สุนทรีย์อื่นๆ และในขณะที่เดียวกันก็ให้จิตภาคเหตุผลได้แสวงหาความรู้ การใช้ชีวิตในลักษณะที่กลมกลืนนี้เพลโตถือว่าเป็นชีวิตที่มีความสุข ชีวิตที่มีความสุขก็คือชีวิตที่ผสมกลมกลืนคุณธรรมหลายอย่างเข้าด้วยกัน

คุณธรรมตามทัศนะของเพลโตเป็นสมรรถภาพของจิตทั้ง 3 ภาค ที่แสดงออกมาเช่น ภาคเหตุผลก็จะมีปัญญาเป็นคุณธรรมประจำใจ ภาคน้ำใจก็จะมีความกล้าหาญเป็นคุณธรรมประจำใจและภาคค้นหาก็จะมีสติเป็นคุณธรรมประจำใจ และหากผู้ใดมีคุณธรรมครบทั้ง 3 อย่าง ผู้นั้นก็จะเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม ความยุติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุด เพราะคุณธรรมอื่นๆ จะถูกรวมอยู่ในความยุติธรรม คนดีจึงเป็นคนที่มีความคุณธรรมครบทั้ง 4 อย่าง คือ มีปัญญา มีความกล้าหาญ มีความพอดี และมีความยุติธรรม Taylor (1969 : 130) ได้วิเคราะห์การกระทำที่ยุติธรรมตามทัศนะของเพลโตว่า เป็นผลจากโครงสร้างของจิต ซึ่งมีองค์ประกอบที่กลมกลืนกันระหว่างส่วน

ต่างๆ ของจิต ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้เมื่อส่วนต่างๆ ของจิตได้ทำหน้าที่ของตัวเองอย่างสมบูรณ์ โดยไม่ก้าวก่ายส่วนอื่นๆ โดยมีส่วนที่เป็นภาคที่สูงที่สุดคือ เหตุผล ทำการควบคุมภาคที่ต่ำกว่า

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า เมื่อจิตภาคต่างๆ เกิดความกลมกลืนกัน โดยมีจิตภาคเหตุผล ทำหน้าที่ควบคุมหรือชี้นำการกระทำของมนุษย์ ทำให้การกระทำต่างๆ ของมนุษย์ มีความยุติธรรมขึ้น และทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่เป็นนายตัวเอง สำหรับเพลโตแล้วจิตของมนุษย์สามารถทำงานได้อย่างผสมกลมกลืนกันได้ก็ต้องอาศัยการฝึกฝน อบรม เพลโตจึงเห็นคุณค่าของการศึกษา แต่ต้องเป็นการศึกษาที่ถูกต้องสอดคล้องกับหลักสัมมาทิฐิหรือปัญญา หลักสูตรการเรียนการสอนจะต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความกลมกลืนกันระหว่างส่วนต่างๆ ของจิต ซึ่งผู้วิจัยจะยังไม่กล่าวในรายละเอียดในประเด็นนี้

โดยสรุป เพลโตเชื่อว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีลักษณะเป็นทวินิยมประกอบด้วย 2 ส่วน คือ กายกับจิตหรือวิญญาณ มีลักษณะเป็นองค์รวม (holism) ที่แยกแล้วโยงเข้าหากันโดยประการที่จะก่อให้เกิดบูรณาการหรือดุลยภาพ จิตหรือวิญญาณ ยังแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นอวิชา และส่วนที่เป็นปัญญา ส่วนหลังจะเกิดมีได้โดยอาศัยกระบวนการทางการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดที่ผู้วิจัยจะเสนอในตอนต่อไป

2. มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ : จุดเริ่มของกระบวนการการศึกษา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล เหตุผลทำให้มนุษย์รู้จักคิด รู้จักที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ และพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ โดยอาศัยการศึกษา การศึกษาจึงเริ่มต้นขึ้นเมื่อมนุษย์รู้จักคิด มนุษย์เกิดมาต้องมีการเรียนรู้ เรียนรู้ตั้งแต่เรื่องใกล้ตัวไปจนถึงเรื่องไกลตัวนอกโลก ดังจะสังเกตได้ว่าเมื่อตอนวัยเด็ก เราจะเรียนรู้และได้รับการฝึกฝนในเรื่องง่ายๆ ใกล้ตัว เช่นในเรื่อง การนั่ง การเดิน การกิน การพูด แม้แต่การขับถ่ายว่าควรทำอย่างไรจากพ่อแม่หรือพี่เลี้ยง บางสิ่งบางอย่าง เราสามารถที่จะเรียนรู้และฝึกฝนด้วยตนเอง ต่อมาเมื่อโตขึ้นก็ได้รับการเรียนรู้ และฝึกฝนสิ่งต่างๆ อย่างจริงจังจากโรงเรียน ตลอดจนถึงแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ เราจึงสามารถที่จะเรียนรู้จนสามารถพัฒนาตนเองได้ มนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่ฝึกและสอนได้

การฝึกคือการพัฒนาหรือการศึกษา สัตว์อื่นไม่ต้องฝึกเพราะสามารถจะดำรงอยู่ได้ โดยอาศัยสัญชาตญาณ เราจะสังเกตเห็นว่าสัตว์หลายๆ ชนิดไม่ว่าจะเป็นช้าง ม้า วัว ควาย เกิดมาก็เรียนรู้จากพ่อแม่เพียงชั่วครู่ ก็จะสามารถจะเดินตามพ่อแม่ไปหาอาหารได้แล้ว สัตว์มีเพียงแค่สัญชาตญาณ แต่มนุษย์สามารถฝึกฝนพัฒนาตนได้ สัตว์อื่นอย่างดีก็ฝึกได้บ้างเล็กน้อยเช่น ช้าง ม้า สุนัข เป็นต้น

แต่ตัวเองฝึกตัวเองไม่ได้ ต้องให้มนุษย์ฝึกให้ และแม้ว่ามนุษย์จะฝึกให้ แต่ก็ฝึกได้ในขอบเขตจำกัด เรียนรู้ได้ไม่มาก แต่มนุษย์ฝึกตัวเองได้ และฝึกได้แทบไม่มีที่สิ้นสุด ฉะนั้น จะเห็นว่ามนุษย์กับสัตว์ก็แตกต่างกันในแง่ที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ สามารถที่จะเรียนรู้และฝึกฝน และได้รับการศึกษาจนสามารถพัฒนาตนเอง ไปจนถึงระดับที่เรียกว่าเป็นผู้ที่มีปัญญา ซึ่งเป็นผู้ที่มีปัญญาตามทัศนะของเพลโตก็คือ ผู้ที่สามารถเข้าถึงโลกแห่งแบบและเป็นผู้ใช้เหตุผลเป็นตัวกำหนดหรือชี้นำพฤติกรรมของตนเอง แต่ตัวเองเกิดมาอย่างไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองให้เจริญได้ ในขณะที่มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้า ตลอดจนสามารถที่จะประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งปรากฏการณ์นี้ได้ จนเกิดเป็นเทคโนโลยี ศิลปวิทยาการต่างๆ อีกทั้งเกิดวัฒนธรรมและอารยธรรมขึ้น มนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ดังนั้น มนุษย์ก็ต้องพยายามเรียนรู้และฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอทั้งนี้ก็เพื่อให้รู้เท่าทันโลกแห่งปรากฏการณ์และโลกแห่งแบบ

เพลโตจึงเป็นปรัชญาเมธีผู้หนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการฝึกฝนหรือการศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ดังที่ปรากฏในผลงานของเขาเรื่อง *The Republic* (อุดมรัฐ) เล่ม 2 ว่า

โสเครตีส : ทั้งๆ ที่ไม่มีใครในโลกนี้เลยที่สามารถเป็นนักหมากรุก หรือนักทอดลูกเต๋าที่เก่งกาจ โดยไม่เคยฝึกฝนมาตั้งแต่วัยเด็ก แต่หัดเล่นอย่างไม่จริงจังนัก เราจะเชื่อละหรือว่า คนซึ่งจับโล่เป็นอาวุธใดๆ ขึ้นเป็นครั้งแรกจะสามารถสู้รบ โดยสวมเกราะที่หนักอึ้ง หรือโดยวิธีอื่นใดก็ตาม แม้เรื่องอื่นๆ ก็เหมือนกันเครื่องมือที่อยู่ในมือ มิได้ทำให้ผู้ถือเป็นศิลปินหรือนักกีฬาได้ ศิลปะใดๆ ก็ตาม หากบุคคลมิได้เรียนหรือฝึกหัดด้วยตนเองจนชำนาญแล้ว ก็ย่อมทำได้ดีไม่ได้

(Plato, 1984 : 319)

วาทกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ความชำนาญในการทำสิ่งใดก็ตาม จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยการฝึกฝน การเรียนรู้ในงานด้านนั้นๆ เนื่องจากไม่มีผู้ใดที่เกิดมาแล้วสามารถจะแสดงความรู้ความสามารถ ตลอดจนศักยภาพของตนเองได้ในทันที แต่ทุกคนจะต้องได้รับการฝึกฝนมาก่อนทั้ง

สิ้น ดังนั้น การศึกษาควรเริ่มตั้งแต่ยังเล็กๆ เป็นเด็ก ทั้งนี้ก็เพราะเป็นช่วงเวลาเหมาะสมที่จะปลูกฝังให้เด็ก ดังที่เพลโตได้กล่าวในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 2 ว่า

โสเครตีส : ท่านรู้ใช่ไหมว่า สิ่งเริ่มต้นของงานทุกชนิดนั้นเป็นหัวใจสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับคนที่ยังเล็กและอ่อนแอ เพราะในตอนนั้นเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุดที่จะปั้นและประทับสิ่งที่เราต้องการได้
(Plato, 1984 : 320-321)

เพลโตเชื่อว่ามนุษย์ประกอบไปด้วยกายกับจิต ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวในรายละเอียดไว้แล้วในหัวข้อข้างต้น เพราะฉะนั้น การศึกษาก็ต้องฝึกทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยได้จัดให้มีการศึกษาด้านกายบริหาร เพื่อเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย และศึกษาดนตรีเพื่อเตรียมความพร้อมทางด้านจิตใจ ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 2 ว่า

โสเครตีส : การศึกษาของเราจะเอาอะไรบ้างเล่า การที่จะหาสิ่งที่ดีกว่าสิ่งที่ได้ค้นพบกันมานานแล้ว ก็คือการศึกษาวิชากายบริหาร เพื่อประโยชน์แก่ร่างกายและวิชาดนตรีเพื่อเพื่อประโยชน์แก่วิญญาณนั้นออกจะยากอยู่ใช่ไหม
(Plato, 1984 : 320)

วาทกรรมข้างต้น แสดงให้เห็นว่าในการจัดการศึกษา จะต้องจัดให้มีรายวิชาที่สามารถพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลกันทั้งสองด้าน เพราะถ้ากายไม่ได้รับการฝึกแล้ว ก็อาจจะทำให้คนมีอุปสรรคในการพัฒนาจิตของคนให้มีปัญญาได้เช่นกัน อย่างเช่น โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ การฝึกทางกายนี้ ในปัจจุบันได้มีการจัดให้เด็กได้เรียนวิชาพลศึกษาด้วย นอกจากนี้จะจัดให้เรียนในวิชาอื่นๆ แล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อให้เด็กได้มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง พร้อมทั้งจะได้รับการฝึกฝน อบรมในด้านอื่นต่อไป อย่างไรก็ตาม เพลโตเน้นการฝึกทางจิตมากกว่าทางกาย ดังปรากฏในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม3 ว่า

- โสเครติส : เรื่องนี้ก็เช่นกัน จะต้องฝึกพวกเด็กหนุ่มๆ ตั้งแต่เด็ก ไปจนตลอดชีวิตทีเดียว ข้าพเจ้าเห็นว่าวิธีฝึกจะต้อง เป็นอย่างนี้ แต่ท่านพิจารณาเองด้วยก็แล้วกัน ตาม ทักษะของข้าพเจ้าความแข็งแรงของร่างกายแต่อย่าง เดียวนั้น หาได้ทำให้วิญญาณดีไม่ แต่ตรงกันข้าม ความดีของวิญญาณนั้น ทำให้ร่างกายดีได้มากที่สุด ท่านมีความเห็นว่อย่างไร
- โกลคอน : ข้าพเจ้าก็คิดอย่างนั้นเหมือนกัน
- โสเครติส : หากเราจะฝึกจิตใจให้พอและกลับไปเอาใจใส่ร่างกาย แต่น้อย พิจารณาแต่เฉพาะเรื่องบรรทัดฐาน หรือ แบบ การทำเช่นนั้นจะนับว่าถูกไหม
- โกลคอน : ถูกต้องทุกประการ
(Plato, 1984 : 334)

การที่เพลโตจัดให้มีการฝึกด้านกายบริหาร นอกจากจะฝึกเพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่ สมบูรณ์แข็งแรงแล้ว เพลโตยังต้องการฝึกเพื่อให้จิตภาคน้ำใจมีความเข้มแข็งอีกด้วย ดังที่เพลโตได้ เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 3 ดังนี้

- โสเครติส : แม้ว่าจะออกกำลังกายและกายบริหารอย่างหนัก เขาก็ยึดถือทัศนะที่ว่าควรเอาใจใส่ภาคน้ำใจของตน และปลูกให้เข้มแข็งขึ้น มิใช่สนใจเพียงความแข็งแรง ทางกาย ไม่เหมือนนักกีฬาธรรมดาที่กิน และออก กำลังกายก็เพียงเพื่อให้มีกล้ามเนื้อเท่านั้น
- โกลคอน : ไม่มีอะไรจะจริงยิ่งกว่านี้อีกแล้ว
- โสเครติส : ถ้าอย่างนั้นเราจะพูดไม่ได้หรือว่า คนที่สร้างการศึกษา วิชาดนตรีและกายบริหารนั้นมิได้มุ่งให้เอาอย่างหนึ่ง มาฝึกร่างกาย อีกอย่างหนึ่งมาฝึกวิญญาณ

- โกลคอน : ทำไมถึงเป็นอย่างนั้นล่ะ
- โสเครตีส : ท่านไม่เห็นหรือว่าการอุทิศเวลาตลอดชีวิตให้
แก่การฝึกกายบริหารโดยไม่เอาใจใส่คนตรีนั้นมีผล
ต่อจิตใจอย่างไร และพวกที่ตรงกันข้ามก็เหมือนกัน
เป็นอย่างไรบ้าง
- โกลคอน : ท่านต้องการพูดในแง่ไหน
- โสเครตีส : ในแง่ที่ป่าเถื่อนและหยาบกระด้าง หรือไม่นุ่มนวลและ
เรียบร้อย
- โกลคอน : ข้าพเจ้าสังเกตดูคนที่เอาแต่ฝึกกายบริหารอย่างเต็มที่
จะกลายเป็นคนที่ดูร้ายกว่าที่ควร และผู้ที่ฝึกดนตรีจะ
นุ่มนวลเกินความพอดีไป
- โสเครตีส : ความป่าเถื่อน ก็คือคุณสมบัติที่เกิดจากส่วนที่เป็นภาค
น้ำใจอันสูงส่ง ที่เป็นธรรมชาติของเราอย่างแน่นอน
และถ้าฝึกกันให้ถูกวิธีแล้วก็จะกลายเป็นความกล้าหาญ
ถ้ามากเกินไปก็จะเป็นความกระด้างและป่าเถื่อน
(Plato, 1984 : 338)

วาทกรรมข้างต้น แสดงว่าการฝึกด้านกายบริหารของเพลโตนั้น เพื่อฝึกให้จิตภาคน้ำใจ
ให้เข้มแข็ง สุขุมและกล้าหาญ แต่ต้องได้รับการฝึกอย่างถูกวิธี ไม่เช่นนั้นแล้วการฝึกกายบริหารมาก
เกินไป จะทำให้เป็นคนที่ย่อหยิ่ง บ้าบิ่น โมโหง่าย ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขา
เรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม3 ดังนี้

- โสเครตีส : ตรงกันข้ามถ้าคนคนหนึ่งฝึกกายบริหารอย่างหนัก
เกินพอดี ไม่สนใจดนตรีและปรัชญาเลยตอนแรกๆ
เขาจะแข็งแรงมาก เต็มไปด้วยความเย่อหยิ่งและมีภาค
น้ำใจสูงส่งเต็มที่ จะยิ่งกล้าและบ้าบิ่นยิ่งขึ้นกว่าที่
เคยเป็น
(Plato, 1984 : 338)

นอกจากเด็กควรจะได้รับการศึกษาฝึกฝนด้านกายแล้ว เพลโตต้องการให้ฝึกฝนทางด้านจิต โดยการศึกษาวิชาดนตรีอีกด้วย ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 3 ดังนี้

โสเครตีส : ที่การศึกษาทางดนตรีสำคัญที่สุด เพราะจังหวะและความกลมกลืนเข้าไปสู่วิญญาณ และยึดวิญญาณได้อย่างเหนียวแน่นยิ่งกว่าสิ่งอื่น นำเอาความน่าสรรหามาให้แก่วิญญาณ ถ้าหากได้รับการฝึกได้อย่างถูกต้อง แต่ถ้าฝึกมาโดยไม่ถูกต้องแล้วก็จะให้ผลในทางตรงกันข้าม นอกจากนั้นความไม่มีความงามในสิ่งต่างๆ ที่ได้ทำขึ้นอย่างเลวๆ นั้น คนที่ได้รับการอบรมทางดนตรีมาอย่างถูกต้อง จะต้องมองเห็น ได้อย่างรวดเร็ว และเนื่องจากรู้จักไม่ชอบได้อย่างถูกต้องนี้เอง เขาก็จะไม่ชมสิ่งที่ยาม มีความพึงพอใจและรับเข้ามาไว้ในวิญญาณอุปถัมภ์ บำรุงให้เติบโตขึ้นจนตัวเองกลายเป็นคนดีและงามในที่สุด ส่วนความน่าเกลียดนั้นเขาก็จะรังเกียจได้อย่างถูกต้อง และเกลียดมาตั้งแต่ยังเด็ก ในตอนเด็กจะยังไม่เข้าใจในเหตุผล แต่เมื่อเหตุผลเกิดขึ้น คนที่ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างนั้น ก็จะรับเหตุผลได้ก่อนจะรู้จักเหตุผลเพราะมีความเกี่ยวข้องกันมาก่อน

(Plato, 1984 : 333)

ดังจะเห็นได้ว่า การฝึกทางด้านจิตนั้น เพลโตต้องการมุ่งที่จะฝึกเพื่อให้จิตภาคเหตุผลสามารถที่จะควบคุมหรือชี้นำจิตภาคตัณหาและภavnน้ำใจ เพื่อให้ผู้นั้นได้ค้นพบความจริง ความงาม และแบบอื่นได้ ตลอดจนจนสามารถเป็นคนดี หากได้รับการศึกษาหรือการฝึกอย่างถูกต้อง แต่ในทาง

กลับกัน ถ้าผู้ฝึกได้รับการฝึกไม่ถูกต้อง เช่น ได้รับการศึกษาด้านดนตรีมากเกินไปในคนที่ไม่มีจิต
 ภาคน้ำใจ ก็จะทำให้เป็นคนที่ย่อหยิ่ง ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่อง The Republic
 (อุดมรัฐ) เล่ม 3 ดังนี้

โสเครติส : ที่นี้ถ้าคนคนหนึ่งหลงไหลดนตรี เล่นดนตรีและกรอก
 มันเข้าไปในวิญญาณกรอกความอ่อนหวาน นุ่มนวล
 และอารมณ์โศกเศร้าดังที่เราได้พูดกันเมื่อครู่นี้เข้าไป
 ในรัฐ ใช้เวลาทั้งหมดของตนพึงสำเนียงอันระรัวและ
 เล้าโลมของเพลง ผลประการแรกก็คือ ถ้าเขามีภาค
 น้ำใจอันสูงส่งอยู่ในตัวภาคนั้น ก็จะถูกทำให้อ่อนลง
 และใช้ได้ดีกว่าเหล็กที่เปราะ ซึ่งใช้ประโยชน์ไม่ได้
 แต่ถ้าเขาฝึกต่อไป โดยไม่ละ และด้วยความลุ่มหลง
 แล้วก็จะเริ่มมีผลคือ เขาจะละลายเหลว และในที่สุด
 ภาคน้ำใจจะไม่มีเหลือเลย เป็นการตัดความเข้มแข็ง
 ออกไปจากวิญญาณ และทำตนให้กลายเป็นนักรบ
 ผู้อ่อนแอ

(Plato, 1984 : 338)

ในขณะที่เดียวกันถ้าผู้ฝึกเป็นคนที่มีความจิตภาคน้ำใจสูง เมื่อได้ศึกษาด้านดนตรีมากก็จะทำให้
 จิตใจอ่อนลงได้ แต่อาจจะทำให้เป็นคนที่ยืดหยุ่นได้ง่ายเช่นกัน หากได้รับการฝึกอย่างไม่ถูกต้อง
 ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 3 ดังนี้

โสเครติส : แต่ถ้าเขาเริ่มต้นโดยเป็นผู้ที่ไม่มีภาคน้ำใจอยู่แล้วก็จะ
 ได้รับผลอย่างนั้นโดยเร็ว แต่ถ้ามีภาคน้ำใจสูงการ
 ทำให้จิตใจอ่อนลงนั้น ก็ทำให้จิตใจไม่มั่นคงมีสิ่งเร้า
 เพียงเล็กน้อยก็รำคาญใจและเกิดโทษได้ง่าย ผลที่
 คือ คนอย่างนั้นจะเป็นคนฉุนเฉียว และหงุดหงิด

แทนที่จะมีน้ำใจสูงส่ง มีอารมณ์ร้าย และไม่ค่อย
ถูกใจอะไร

(Plato, 1984 : 338)

ฉะนั้นการฝึกที่ถูกต้องก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง แต่คนที่ไม่รับการฝึกทั้งสองด้าน เพลโต
เชื่อว่าจะเป็นผู้ที่ไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างผสมกลมกลืนกัน ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของ
เขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 3 ดังนี้

- โสเครติส : แต่ถ้าเขาไม่ทำอะไรเลยนอกจากนี้ และไม่ยุ่งเกี่ยวกับ
พวกมิวส์ไม่ว่าด้านใด แม้เขาจะมีธรรมชาติเป็นผู้รัก
ความรู้ อยู่ในวิญญาน แต่เนื่องจากไม่ได้รับการ
สั่งสอนหรือการซักถาม ไม่ได้ร่วมในการอภิปราย
หรือการสร้างความรู้อย่างอื่น ผลจะเกิดดังนี้ใหม่
เขาจะกลายเป็นคนปัญญาอ่อน หุนหวน และตาบอด
เพราะไม่ได้รับการปลูกฝัง หรือเลี้ยงดู และประสาท
ของเขาก็ไม่ได้รับการชำระให้สะอาดและฉับไว
- โกลคอน : เป็นอย่างนั้น
- โสเครติส : แล้วคนอย่างนั้นก็จะกลายเป็นคนที่รังเกียจวิชาการ
และเป็นคนแปลกหน้าของพวกมิวส์ เขาจะไม่รู้จัก
การพูดจาหวานล่อม แต่จะทำการให้บรรลุลความ
มุ่งหมายด้วย วิธีรุนแรง และป่าเถื่อน ด้วยความ
โง่เง่า และเซ่อซ่านนั้น เขาจะมีชีวิตอยู่อย่างไม่
กลมกลืนและความหรรษาใดๆ
- โกลคอน : จริงทั้งสิ้น
- โสเครติส : ด้วยเหตุทั้งสองนี้ จึงดูเหมือนว่าวิชาทั้งสองคือดนตรี
และกายบริหาร ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าเทพเจ้าบางองค์ได้
ประทานให้แก่มนุษย์ เพื่อใช้กับภาคน้ำใจอันสูงส่ง
และความรักความรู้อันมีอยู่ในตัวมนุษย์นั้นมิใช่เพื่อ

วิญญาณมิใช่เพื่อร่างกายนอกจากในบางโอกาส แต่
เพื่อความกลมกลืน และเพื่อปรับลักษณะทั้งสอง
อย่างนี้เข้าด้วยกัน โดยปรับให้แต่ละอย่างมีสิ่งมีหย่อน
ตามสมควร

(Plato, 1984 : 338-339)

โดยสรุปแล้ว การที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกและสอนได้ ทำให้มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาและฝึกฝนตนเอง การฝึกทางด้านดนตรี และกายบริหารตามทศนะของเพลโตนั้น ก็เพื่อฝึกให้จิตภาคเหตุผลสามารถที่จะควบคุมหรือชี้นำจิตภาคตัณหาและภavnน้ำใจ ทั้งนี้ก็เพื่อให้มนุษย์ได้เกิดปัญญาเนื่องจากปัญญา ทำให้มนุษย์สามารถค้นพบความจริงหรือโลกแห่งแบบ ตลอดจนเข้าใจโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ได้อย่างถูกต้อง ในการฝึกหรือการพัฒนาจิตนั้น จะเน้นให้เด็กได้รับข้อมูลหรือเนื้อหาที่ดี เช่น ดนตรีควรให้เด็กได้ฟังดนตรีที่มีเนื้อร้อง ทำนองที่ดี บทกวีที่มีเนื้อที่ดี ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการศึกษาในระดับที่สูง ที่มีความยากและเป็นนามธรรม เช่น วิชาคณิตศาสตร์ เรขาคณิต ดาราศาสตร์ และวิชาวิธี (Dialectic) ต่อไปในอนาคต ซึ่งผู้ที่ได้รับการพัฒนาทั้ง 2 ด้าน คือฝึกทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจจนเกิดปัญญาตามทศนะของเพลโตก็คือ ราชาปราชญ์ (Philosopher-king) ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป

4. จุดประสงค์สูงสุดทางการศึกษา : ราชาปราชญ์

การศึกษาตามทศนะของเพลโต ดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 หมายถึง “ ศิลปะซึ่งนำทางสร้างสรรค์และควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักค่านิยมและการปรับปรุง ปรับตัวของมนุษย์ในแต่ละสังคม ” การศึกษาจึงเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ดังที่เพลโตได้กล่าวถึงศิลปะแห่งการศึกษาในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 7 ดังนี้

โสเครติส : ศิลปะแห่งการศึกษา เป็นเสมือนเครื่องมือที่จะช่วยนำเอาสิ่งที่เราถืออยู่แล้วให้ปรากฏชัดยิ่งขึ้น ซึ่งต่างจากความเชื่อของคนบางพวกที่เชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่ใส่เข้าไปในวิญญาณได้ เช่นเดียวกับที่เราให้ประสาทตาแก่คนตาบอดเพื่อที่จะได้มองเห็น แต่ในความเป็นจริง วิญญาณมีอำนาจที่จะรู้สิ่งต่างๆ อยู่แล้วความรู้จะเป็นเครื่องช่วยให้เห็นสิ่งต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น วิธีการของการศึกษาจึงมีความจำเป็นเหมือนตาที่มองเห็นได้อยู่แล้ว การศึกษาจะเป็นเพียงเครื่องช่วยให้รู้ว่าสิ่งใดน่ามอง สิ่งใดไม่น่ามอง

(Plato, 1984 : 389-390)

วาทกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การศึกษาเป็นเสมือนอุปกรณ์ หรือมรรควิธีที่คอยชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและมุ่งสู่โลกแห่งแบบเพลโตจึงได้เสนอหลักสูตรการศึกษาเพื่อพัฒนาทั้งร่างกายและจิตของมนุษย์ เพื่อให้เป็นผู้ที่มีปัญญาที่สามารถหยั่งเห็น หรือค้นพบ “โลกแห่งแบบ” ในขั้นแรกของการศึกษา เพลโตจัดให้มีการเรียนการสอนในวิชาที่ง่ายก่อน เพื่อให้เรียนรู้ระดับขั้นสูงแล้วค่อยคัดเลือกคนที่มีความพร้อมทางด้านร่างกาย และจิตใจเพื่อศึกษาต่อในลำดับต่อไป ซึ่งจะต้องเรียนในรายวิชาที่เป็นนามธรรม ที่มีความยากหรือสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เพื่อเป็นการฝึกจิตของผู้เรียนให้คิด และเรียนรู้สัจธรรมที่สูงกว่าระดับขั้นสูง ด้วยการศึกษาวิชาต่างๆ เหล่านี้ เช่น คณิตศาสตร์ เรขาคณิต ดาราศาสตร์ ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เพื่อที่จะค้นหาสัจธรรมที่เรียกว่า “โลกแห่งแบบ” ดังปรากฏอยู่ใน The Republic (อุดมรัฐ) ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

“ขั้นแรกควรให้เด็กได้เรียนวิชาเกี่ยวกับดนตรีเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับวิญญาณ และเรียนกายบริหาร เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับร่างกาย เรียนจนกระทั่งอายุ 20 ปี ก็จะมีการคัดเลือกเด็ก ที่มีความพร้อมในการศึกษา การสงคราม การทำหน้าที่ตามกฎหมาย เพื่อทำหน้าที่ในชนชั้นพิทักษ์ชน จนกระทั่งอายุ 30 ปี ก็จะมีการคัดเลือกคนที่เก่งเพื่อศึกษาต่อในรายวิชาที่มีความยากมากกว่าเดิม และเพื่อดูว่าใครมีธรรมชาติแบบ

วิภาววิธี ใครที่ปลดปล่อยตัวเองให้พ้นจากประสาทสัมผัส ไปสู่สิ่งที่มีสิ่งที่เป็นแท้ๆ บ้าง ในระยะนี้จะมีการศึกษาวิภาววิธีเป็นเวลา 5 ปี หลังจากนั้น ก็มีการฝึกงานภาคสนาม ที่เกี่ยวกับด้านการปกครอง การสงคราม อีก 15 ปี เพื่อที่จะได้มีประสบการณ์เมื่อถึงคราวที่ต้องปกครองบ้านเมืองจริงๆ เมื่ออายุครบ 50 ปี คนที่สอบที่สามารถแสดงให้เห็นได้ว่าวิญญูณของเขา ก็จะเฟื่องฟูขึ้นอยู่กับมโนคติ และสามารถมองเห็นความดีแท้ๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการจัดระเบียบของรัฐและพลเมือง ตลอดจนตนเองได้ตลอดชีวิต ก็จะเข้าไปทำหน้าที่เป็นนักปกครอง "

(Plato, 1984 : 321-401)

เราจะเห็นว่าเพลโตได้จัดการจัดการศึกษาขึ้นมาในอุดมรัฐนั้น มีจุดประสงค์ก็เพื่อแบ่งคนในนครรัฐออกเป็นชนชั้นต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป นอกจากนี้แล้ว จุดประสงค์สูงสุดในการจัดการศึกษาของเพลโต ก็เพื่อคั่นหานักปราชญ์ ที่จะมาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองรัฐ ซึ่งเพลโตเรียกว่า ราชาปราชญ์ ดังที่เขาได้กล่าวไว้ใน The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 5 ดังนี้

โสเครตีส : นักปรัชญาทั้งหลายจะต้องมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินของรัฐเรา หรือไม่ก็พวกที่เรียกกันว่า พระเจ้าแผ่นดินและผู้ปกครองทั้งหลายของเรา จะต้องมาไฝหาปรัชญาอย่างจริงจังและพอเพียง และสิ่งสองสิ่งคือ อำนาจทางการเมือง กับความฉลาดทางปรัชญาจะต้องมารวมอยู่ในแหล่งเดียวกัน ส่วนธรรมชาติอันแตกต่างที่ผสมปนเปกัน ซึ่งกำลังจะแยกออกจากกันนั้น ก็จำเป็นต้องแยกออกจากกัน โกลคอน ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าไม่เป็นดังนั้นแล้ว รัฐก็ดี ผ่าพันธุ์ มนุษย์ก็ดี จะไม่มีวันสิ้นความเดือดร้อนได้เลย

(Plato, 1984 : 369)

ตามทัศนะของเพลโต ราชาปราชญ์เป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะมาปกครองนครรัฐ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากเพลโตเชื่อว่าราชาปราชญ์เป็นผู้ที่มีธรรมชาติเป็นคนรักเหตุผล หรือรักในปัญญาความรู้ (The love of wisdom) ซึ่งจะสามารถเรียนรู้ เพื่อเข้าถึงแบบแห่งความดี (Idea of the good) ที่เป็น

แม่แบบของสิ่งที่ตั้งงามทั้งปวง จากการที่ราชาปราชญ์สามารถเข้าใจในแบบแห่งความดี จะสามารถช่วยในการนำมาใช้แนะนำสั่งสอนพลเมืองได้ ความยากของการศึกษาตามทัศนะของเพลโตจึงอยู่ที่การหาผู้ที่มีความเหมาะสม ที่จะเป็ราชาปราชญ์ ซึ่งสามารถจะเข้าถึงแบบอันเป็นที่มาของสิ่งที่ตั้งปวงดังที่ได้เสนอในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 6 ดังนี้

โสเครตีส : จะเป็นการยุติธรรมไหมที่เราจะแก้แทนว่า ธรรมชาติของผู้ที่รักความรู้ที่แท้ก็คือแสวงหาสิ่งที่จริงแท้อย่างเต็มกำลัง และไม่เอาสิ่งที่หลยหลกซึ่งเห็นกันไปว่าจริง เขาจะยึดมั่นในแนวทางของตน คมแห่งความปรารถนาของเขาจะไม่มีวันที่ ความปรารถนาของเขาจะไม่มีวันเสื่อมคลาย จนกว่าจะได้พบความจริงอันเป็นแก่นแท้ของแต่ละสิ่ง ด้วยวิญญานส่วนที่หาความจริงชนิดนั้น ส่วนที่สัมพันธ์กับความจริงชนิดนั้น และเมื่อได้เข้าถึงความจริงชนิดนั้นและ ได้อยู่ร่วมกับความจริงแล้ว ก็จะเกิดปัญญา และความจริงขึ้น ได้ความรู้เป็นอยู่ตามความเป็นจริง ได้ความอุปถัมภ์คำชู และหลุดพ้นทางวิญญาน

(Plato, 1984 : 376)

ราชาปราชญ์ตามทัศนะของเพลโต คือผู้ที่มีความรู้ สามารถเข้าถึง โลกแห่งแบบ ทำให้เป็นผู้ที่มองเห็นความจริงดังที่ได้กล่าวในนิทานเรื่องถ้ำกำบังปัญญา ซึ่งได้เสนอในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่ม 7 ไว้ว่า

โสเครตีส : นักปรัชญาเป็นผู้ที่เข้าใจถึงบ่อเกิดของจริงเหมือนกับนักโทษที่ถูกพันธนาการ ซึ่งเห็นสิ่งต่างๆ เป็นเงาสะท้อนของวัตถุจากแสงไฟ แต่เมื่อนักโทษหลุดออกจากพันธนาการแล้วปีนออกจากถ้ำ เขาก็จะพบสิ่งต่างๆ จากความจริง และเห็นว่าดวงอาทิตย์เป็นที่มาของสิ่งต่างๆ นักปรัชญาที่เปรียบเสมือนนักโทษที่พ้นจากพันธนาการ และมองเห็นวัตถุจากความเป็นจริง ไม่ใช่เพียงเงาที่สะท้อน มาจากแสงไฟเท่านั้น จากนั้นเขาก็จะมองเห็นและเข้าใจถึงแบบหรือมโนคติ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสิ่งต่างๆ คือดวงอาทิตย์ เปรียบเสมือนเป็นแม่แบบแห่งความจริง และความดีทั้งปวง เมื่อได้ศึกษาถึงความจริงนี้แล้ว นักปรัชญาที่เป็นผู้ปกครองรัฐ ต้องกลับสู่ถ้ำเพื่อชี้แนะแก่พลเมืองทั้งหลายถึงความจริงต่อไป

(Plato, 1984 :388-401)

โดยสรุปแล้ว การศึกษาตามทัศนะของเพลโตนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาผู้ที่จะมาทำหน้าที่ต่างๆ ภายในรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองนครรัฐที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารหรือปกครองประชาราษฎร์ ให้ปราศจากความเดือดร้อนและเป็นผู้ที่มีคุณธรรม หยั่งเห็นโลกแห่งแบบและแบบแห่งความดี